

(I4) Toronto 1909: Rösträtt kontra skyddslagar

The one area where women's enfranchisement was not likely to be decisive, according to Catt, was altering men's – and women's – basic attitudes.

Robert Booth Fowler om Carrie Chapman Catt, 1986

Inom ramen för International Council of Women arrangerades i Toronto, Kanada, två veckors aktiviteter under sommaren 1909.¹ Vid denna kongress var intresset för nattarbetsförbudet och dess konsekvenser litet. Luften tycks ha gått ur den debatten efter att Bernkonventionen antagits. Åtminstone var det så inom ICW. Och organisationen skyggade ännu inför att kräva politisk jämlikhet, fast den inte helt kunde ignorera rösträtten.

ICW hade mer eller mindre känt sig tvingat att bilda en kommitté för rösträtt efter att den internationella Alliansen hade bildats. Den amerikanska prästen och rösträttsaktivisten Anna Howard Shaw blev dess ordförande. Men ännu i Toronto hölls mötet om ”Rösträtt och rätt till medborgarskap” utanför kongressen.² Under de fem år som gått sedan Berlinkongressen hade opinionen ändrats. Rösträtt för kvinnor hade blivit central för stora delar av

1. The Quinquennial Meetings of the International Council of Women, 16–22 juni, och Quinquennial Congress, 24–30 June 1909. *Agenda for the Quinquennial Sessions of the International Council of Women to be held at Toronto, Canada, June, 1909*. Aberdeen: the Rosemount Press, 1909. Kongressen arrangerades av National Council of Canada. *4th quinquennial meeting, Toronto, Canada, June 1909*, edited by the Countess of Aberdeen, President. London: Constable & Co, Ltd, 1910:37, 40ff, hädanefter = ICW Toronto 1909; *Report of the International Congress of Women held in Toronto, Canada, June 24th–30th, 1909, under the auspices of the National council of women of Canada*. Toronto: Geo Parker & Sons, 1910, hädanefter = Toronto 1909; *Our Lady of the Sunshine and Her International Visitors of 1909*. 1909; *Who's who at the congress. International Council of Women, Toronto, June 1909*, u.å.

2. Kongressen började 24/6 1909. Rösträttsmötet hölls 21/6 1909, 20.00. Andra möten handlade om ”Peace” och ”Public Health”. *The Englishwoman's Review*, Oct. 15th, 1909; ICW Toronto 1909:30, 199; 1904 hade Anna Howard Shaw blivit ordförande för den amerikanska rösträttsrörelsen NAWSA, som befann sig i en dyster period, Linkugel & Solomon 1991:62.

kvinnorörelsen i Västeuropa, fastän förespråkarna ännu hade interna problem med utformningen av strategin. Borde kravet vara: rösträtt på samma villkor för kvinnor som för män, även om den var begränsad av inkomst och förmögenhet? Eller borde kravet vara: allmän rösträtt för alla?

Rösträttsmötet i Toronto formulerade kravet på kvinnorösträtt relativt mildt. Ett stort antal talare förde fram anledningar till att ge kvinnor rösträtt som grundades på kvinnors särart och speciella uppgifter i samhället. Till dem hörde ICW-ordföranden Ishbel Aberdeen liksom rådets sekreterare Alice Salomon.³

Det är intressant att se hur Alice Salomon uppfattade den kvinnorörelse och -organisation som hon var djupt involverad i. Hon hade klargjort sin syn på nattarbetsförbudet vid tidigare kongresser. Salomon definierade en jämlikhetsgrupp och en särartsgrupp bland rösträttsförespråkarna. Den första gruppen, jämlikhetsgruppen, såg ”på vår rörelse som en kamp mot de orättvisor som män har begått mot kvinnor” och för den gruppen var ”anledningen till att det kvinnliga könet inte anses duga i första hand de samhälleliga omständigheterna, skillnader i utbildning under århundraden och förtryck”. Den andra gruppen, särartsgruppen, till vilken Salomon räknade sig själv, ”tror på skillnaderna i mäns och kvinnors möjligheter och naturbegåvningar”.

Grupperna hade, enligt Salomon, olika argument för kvinnlig rösträtt. Den första gruppen ställde sina krav utifrån ”en idé om att uppnå lika rättigheter på varje område i livet” och ville uppnå ”jämlikhet”. Den andra gruppen ville med sin rösträtt tillföra sådana ”unika och nya krafter till det offentliga livet, som män aldrig skulle kunna tillföra”. Alice Salomon påpekade att den första gruppen blev allt mindre. Hon varnade för att se rösträtten som ett slutmål; kvinnor måste förbättra samhället utifrån sin speciella ”kapacitet”. Det gällde att:

[...] komma ihåg att rösträtten inte är ett mål i sig – den är bara ett medel; ett av medlen med vilket vi kan utveckla vår styrka, vår kapacitet, ett medel för att göra kvinnor mer självständiga, för att göra deras liv mer värdefulla och inflytelserika; den är ett sätt att skapa en känsla av ansvar och den totala känslan av att vara medborgare som gör att vi kan satsa vår individuella kraft och kapacitet på att tjäna välfärden i samhället.

3. Text ICW Toronto 1909:219.

För särartsgruppen var harmoni, balans och komplementaritet viktiga. Den ville inte påstå ”att män varit orättvisa mot kvinnor” eller tala om ett ”förtryck” enligt Salomon.⁴

Särartsanhängarna kunde formulera sig mer offensivt om rösträtten än jämlikhetsgruppen. Utifrån sin särartssyn kunde gruppen utlova kvalitativa förbättringar av hela samhället om kvinnor fick politiskt inflytande. Något lika omvälvande hade jämlikhetsgruppen inte att erbjuda. Den gruppens argument kunde avvisas med att den representerade kvinnors särintressen, deras krav på personlig rättvisa. Särartsargumenten tog fasta på ett övergripande ansvarstagande för hela samhällsutvecklingen. Trots de omvälvande löftena om vad kvinnors moderlighet skulle tillföra helheten, behövde inte de personliga förhållandena mellan kvinnor och män ifrågasättas utifrån särartsperspektivet. Kvinnor och män skulle för alla människors och samhällets bästa fortsätta inom sina olika verksamhetsområden, i en komplementär harmoni.

Betoningen av särarten gjorde det på en gång självklart att både kräva rösträtt för kvinnor och att kvinnor och män borde ha olika arbetsuppgifter. Kvinnors uppgifter låg främst inom familjen, som mödrar, därefter i ett samhällsmoderligt engagemang. Segregeringen på arbetsmarknaden, den konstruktion av en ny genusarbetsdelning som industrialismen hade lett till samtidigt som den hade öppnat för nya möjligheter för kvinnor, blev i särartsperspektivet något som borde bibehållas och fördjupas.

I Toronto tog inte debatter om kvinnors industriarbete någon framträdande plats. När någon enstaka oenighet om speciella lagar för kvinnor bubblade upp till ytan övervägde de positiva rösterna. Överens var alla involverade också om att det vore olämpligt att *förbjuda* kvinnor att lönearbeta, vare sig de var gifta eller ogifta.⁵

4. "To them the disqualification of the female sex is rather due to circumstances, to differences in education carried on through centuries, to suppression [...] "[...] who look upon our movement as a fight against wrongs inflicted on women by men" och som "believe in the difference of capacities and gifts of men and women", "the idea of acquiring equal rights in every department of life", "equality", "the production of unique and new powers for public life that can never be given by men" "[...] we must not forget that the exercise of the suffrage is not an end – only a means, one of the means of developing our strength, our capacity, a means of making women more self-dependent, of making their lives more valuable and influential and powerful; one of the means of creating a feeling of responsibility, and that complete sense of citizenship which makes our individual strength and capacity subservient to the welfare of the community." "wrong inflicted on women by men" och "suppression", ICW Toronto 1909:212f.

5. Toronto 1909 Vol. 1:117, Vol. 2:85, 98-113.

Fyra kvinnor försvarade nattarbetsförbudet. Någon ville utvidga Bernkonventionen till butiksarbete och hemindustriellt arbete. Förslag lades på en moderskapsförsäkring så att kvinnor skulle kunna stanna hemma hos sina små barn. Hur lång tid – månader eller år – en sådan försäkring skulle täcka nämndes inte. Återigen kopplades en diskurs om frihet för kvinnor till möjligheten att välja mellan att lönearbeta eller inte; detta sågs som kvinnans ”frihet”. En kvinna från Australien konstaterade en förändring i mäns inställning så att ”män vill ha skyddslagstiftning därför att de inte tror att deras fackföreningar har möjlighet att ge dem det skydd de önskar”. Tyvärr utvecklade hon inte denna nya manliga strategi eller sin egen inställning till den, noterade den bara. Någon i gruppen satte sitt hopp till att rösträtt skulle ge kvinnor makt över sina arbeten. Tre krav var vanliga att koppla ihop: minimilön, fabriksinspektion och nattarbetsförbud för kvinnor. Kritiken mot nattarbetsförbudet avfärdades – för vilken gång i ordningen? – med att antalet kvinnor i industriarbetet ökade.⁶ Det var ett argument som inte tog hänsyn till genusarbetsdelningen.

Få inlägg markerade ovilja mot särlagar. Wilhelmina Drucker läste upp ett av dem, av en holländsk debattör. Där befarades att särlagar skulle leda till att kvinnor helt och hållet utestängdes från industriellt arbete – just vad de tyska socialdemokratiska kvinnorna hade velat förhindra genom att ingå kompromissen om ett nattarbetsförbud. Så olika kunde konsekvenser uppfattas. Ingen kunde se in i framtiden. Svenskan Axianne Thorstenson var lika pessimistisk som Drucker när hon påpekade att arbeterskorna i Sverige var rädda för att inte få något arbete alls på grund av en lagstiftning som gjorde elva timmars ledighet per dygn obligatorisk.⁷

I Toronto var inte arbetarskyddslagstiftning för kvinnor föremål för någon samlad diskussion. Rösträttsfrågan var mer aktuell och mer kontroversiell. ICW hanterade den genom att inte ladda den med krav på rättvisa eller

6. "[...] the cause of individual freedom" (109) men "seek the protection of the law because they believe their unions to be unable to afford them the protection they desire." (451) Toronto Vol. 1 1909:8f, 104ff, 450ff; Toronto 1909 Vol. 2:93ff.

7. Dr Kleerekoper (uppläst av Drucker), "Recent Labour Legislation in Holland". "[...] if special protection of women in factories and workshops does not mean ultimate exclusion of women altogether" (97), Axianne Thorstensons inlägg återgavs kortfattat. Chrystal MacMillan från Skottland ville skilja på beskydd och restriktion, gillade det första, tog avstånd från det andra. Toronto 1909 Vol. 2:95ff.

jämlikhet utan med löften om kvinnors uppoffringar för nationen. Kvinnors rösträtt var något som skulle förändra samhället till det bättre utan att utgöra ett hot mot den hierarkiska samhällsordningen. Det var en paradox men uppfattades inte som sådan. Rösträtt för kvinnor framställdes som något som inte skulle ändra på tidens föreställningar om kvinnligt och manligt, särskilt inte genusarbetsdelningen. Kvinnor ”bar fram och uppfostrade barn”⁸, vilket de skulle göra även om de fick rätt att rösta. Om de alls lönearbetade borde deras moderlighet få komma till uttryck i arbetssituationen och särskilda regler skulle därför gälla för kvinnor. Underförstått lovade talarna på kongressen att kvinnor inte skulle konkurrera med män, inte ens när det kom till politiken. Jämlikhetsförespråkarna däremot uppfattades som i direkt konkurrens med män, och som att de ville ha alla de privilegier som varit förbehållna män. De utgjorde ett hot mot genushierarkin och harmonin mellan könen. Därför är det inte märkligt att rösträttsrörelsen taktiskt kom att luta sig alltmer mot en särartsargumentation. På kort sikt gav det fördelar och fler proselyter.

Även radikala kvinnor bedömde rösträttsfrågan som den mest dynamiska. I Berlin 1904 hade den dessutom blivit internationellt organiserad. De radikalaste såg rösträtten som en jämlikhetsreform efter vilken jämlikhet på arbetsmarknaden lättare kunde nås. Deras strävan var en jämlikhet på alla områden; rösträtten kunde för dem vara ett steg men ett delmål. Det skulle röja mark för de följande stegen: därför tog kampen för det politiska medborgarskapet första plats för många av de radikala kvinnoaktivisterna. Men så blev det inte. Inriktningen på det politiska medborgarskapet innebar att det ekonomiska medborgarskapet, inklusive genusarbetsdelningen, ställdes åt sidan i ett längre perspektiv.

En feminist som Wilhelmina Drucker tyckte sig se hur arbetsmarknaden allt oftare i praktiken uteslöt gifta kvinnor. Och hon hyste inga förhoppningar om en bättre situation efter en rösträttsreform. Hon förutsåg att kvinnor då skulle besluta om restriktioner för sig själva på arbetsmarknaden. Dem skulle hon då känna sig tvungen att acceptera. Den radikala holländskan förutsåg att kvinnor med rösträtt inte skulle avskaffa särlagarna på arbetsmarknaden:

8. "[...] the bearers and rearers of children [...]", Toronto 1909 Vol. 2:107.

Det är stor skillnad mellan att beskyddas och att beskydda sig själv, att någon annan sätter upp gränser eller att vi själva gör det. ”I sanning, ett fångelse som vi dömer oss själva till, kan inte [längre] kallas för ett fångelse”.⁹

Hon lät resignerad när hon förutsåg att kvinnor själva skulle döma sig till ”ett fångelse”. Mobiliseringen kring rösträtten skulle samla även kvinnor som ogillade en genusarbetsdelning. De internationella – liksom nationella – rösträttskongresserna blev allt fler. De internationella kongresserna för rösträtt, arrangerade av International Woman Suffrage Alliance, hölls ganska tätt efter att organisationen hade etablerats i Berlin 1904. Kongresser hölls i Köpenhamn 1906, i Amsterdam 1908, i London 1909 och i Stockholm 1911. På den sistnämnda skulle nattarbetet tas upp och kritik av den så kallade Bernkonventionen ge upphov till en ny internationell organisation. IWSAs kongress i Budapest 1913 blev den sista före första världskriget. Under kriget hölls ingen rösträttskongress.¹⁰

Den borgerliga kvinnorörelsen följde i fotspåren på borgerliga mäns analyser och beslut, liksom de socialistiska kvinnorna hade följt socialistiska mäns ledning och åsikter om kvinnor på arbetsmarknaden sedan 1890-talet. Det betyder inte att alla kvinnor hade slutat markera motstånd mot tidens tongivande tendenser. Motröster hördes bland borgerlighetens feminister. Alla feministiska röster hade inte heller tystnat inom den socialistiska rörelsen, vilket skulle visa sig under Andra internationalens möte i Köpenhamn följande år, 1910. Men innan dess backar vi ett par år, för att se hur den internationella socialistiska rörelsen insett att det kunde vara lämpligt att – på ett kontrollerat sätt – ge kvinnor en internationell arena.

9. "There is a great difference between being protected and protecting ourselves, being restricted and restricting ourselves. 'In truth the prison unto which we doom Ourselves, no prison is'" Toronto 1909 Vol. 2:97.

10. Rupp 1997:302.